

СТЕЖИНА

КОМПЛЕКСНА АЛЬТЕРНАТИВНА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ,
ЩО ПРАЦЮЮТЬ ЗА ВАЛЬДОРФСЬКОЮ ПЕДАГОГІКОЮ

УДК 37.02

ББК 74.10

С 79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 24.06.2014 №750)

Автори-упорядники:

А. М. Гончаренко,

Н. М. Дятленко

Рецензенти:

О. М. Іонова – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри природничо-математичних дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

В. І. Пісна – директор ШДС «Софія» (вальдорфська), м. Київ

Міжнародний експерт

Ф. Ройбке – член Координаційної Ради Міжнародної асоціації Штайнер/Вальдорфської освіти раннього дитинства (EASWECE)

Відповідальний редактор

О. І. Мезенцева

Стежина: комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою : автори-упоряд. А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко / Мінво осв. і науки України, Міжнар. асоц. вальдорф. пед-ки у Центр. та Східн. Європі, Асоц. вальдорф. ініціатив в Україні. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 220 с.

ISBN 978-617-696-266-3

Комплексна альтернативна програма зорієнтована на підтримку розвитку дитини через її залучення до активної діяльності у сприятливому розвивальному середовищі. Охоплює педагогічну роботу з дітьми від 3,5 років до 6 (7) років. Розроблена відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти.

Для педагогів навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою, педагогів традиційних навчальних закладів, слухачів курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти, а також батьків.

УДК 37.02
ББК 74.10

ISBN 978-617-696-266-3

© Гончаренко А. М., Дятленко Н. М. , 2014

© Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні, 2014

© ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014

© Висоцька Н., фото, 2008–2014

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	7
ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	19
ОПТИМІЗАЦІЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ	27
Різновікова (змішана) група	28
Ритм життєдіяльності	31
ЗДОРОВ'Я І ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА	35
Принципи здорового розвитку дитини	36
Вікові орієнтири фізичного розвитку	40
Створення розвивального простору для підтримки здоров'я та стимулювання фізичного розвитку дітей	43
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ	49
Вплив пластики й життя кольору на гармонію душі	50
Малювання	52
<i>Характеристика вікових проявів дитини в малюванні</i>	52
<i>Створення розвивального простору та організація малювання</i>	58
Живопис (малярство)	61
<i>Характеристика вікових проявів дитини в живописі</i>	61
<i>Створення розвивального простору та організація живопису (малярства)</i>	66
Ліплення	69
<i>Характеристика вікових проявів дитини в ліпленні</i>	69
<i>Створення розвивального простору та організація ліплення</i>	75
ПРАКТИЧНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ	77
Практична, естетична та духовна цінність праці для розвитку особистості	78
Господарсько-побутова праця	80
<i>Характеристика вікових проявів дитини в господарсько-побутовій праці</i>	80
<i>Створення розвивального простору та організація господарсько-побутової праці</i>	87
Праця в природі	94
<i>Характеристика вікових проявів дитини під час праці в природі</i>	94
<i>Створення розвивального простору та організація праці дітей в природі</i>	97
Ручна (художня) праця	106
<i>Характеристика вікових проявів дитини у ручній (художній) праці</i>	106
<i>Створення розвивального простору та організація ручної праці дітей</i>	112

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І КАЗКА	119
Вільні ігри	120
<i>Гра в житті дитини</i>	120
<i>Вікові особливості ігрової діяльності</i>	123
<i>Зміст педагогічної роботи з підтримки вільної гри</i>	127
<i>Створення розвивального простору для підтримки вільної гри</i>	129
Ігри драматизації та театралізовані ігри	132
<i>Характеристика та види ігор-драматизацій і театралізованих ігор</i>	132
<i>Створення розвивального простору для підтримки ігор-драматизацій та театралізованих ігор</i>	139
Художньо-мовленнєва діяльність	141
<i>Характеристика вікових проявів у художньо-літературній діяльності</i>	141
<i>Створення розвивального простору для ознайомлення дітей із фольклорною та літературною творчістю</i>	147
Рухливі ігри	151
<i>Принципи використання рухливих ігор</i>	151
<i>Створення розвивального простору для підтримки рухливих ігор</i>	153
Музично-ритмічні ігри-хороводи, пальчикові та жестові ігри	154
<i>Створення розвивального простору для підтримки музикально-ритмічних ігор-хороводів, пальчикових та жестових ігор</i>	159
Евритмія	160
МУЗИЧНО-РУХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	165
Музика в житті дитини	166
Вікові особливості музично-рухового розвитку дітей	170
Створення розвивального простору для підтримки музично-рухового розвитку та організація свят	173
МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ ТА ПІЗНАННЯ ІНШОГО	177
ПОКАЗНИКИ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ ЗА ВАЛЬДОРФСЬКОЮ ПЕДАГОГІКОЮ, ДОШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ	192
РАДИМО ПРОЧИТАТИ	195
ДОДАТКИ	200

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

11

Шановні педагоги та батьки, чиї діти виховуються в дошкільних навчальних закладах, що працюють за вальдорфською педагогікою; учасники освітнього процесу, які мають намір долучитися до практики вальдорфської педагогіки!

Пропонуємо вашій увазі розроблену вперше в Україні програму підтримки розвитку дітей у дошкільному навчальному закладі, що працює за вальдорфською педагогікою. За понад 90 років свого існування такі дошкільні заклади не тільки не зникли з освітнього простору світу, а й навпаки – розширили свою географію, збільшивши число нових прибічників, насамперед, за рахунок педагогічних колективів, які вишукують інноваційні практики особистісно орієнтованої освітньої моделі.

Вальдорфська педагогіка сьогодні – це широкий міжнародний культурно-освітній рух, що ґрунтується на ідеях видатного австро-німецького філософа та педагога Рудольфа Штайнера, і охоплює понад 60 країн світу. Педагогічна система динамічно розвивається та є загальноновизнаним альтернативним напрямком педагогіки в більшості цивілізованих країн світу. Філософським підґрунтям вальдорфської педагогіки є антропософія, яка розглядає світ і людину як єдине органічне ціле, а образ людини як єдність трьох взаємопов'язаних сторін – біологічної (фізично-тілесної), психічної (душевної) і духовної. Запорукою прогресивного розвитку особистості на кожному віковому етапі є гармонійний розвиток усіх її сторін, а його наслідком – фізичне здоров'я, розсудливість, душевний спокій, можливість у майбутньому приймати рішення та усвідомлювати їхні наслідки, мати активну громадянську позицію. Педагогічний процес у навчальному закладі, що працює за вальдорфською педагогікою, спрямовується на підтримку вільного та творчого самовизначення індивідуальності, врахування внутрішніх потреб особистості на різних вікових етапах.

Процеси демократизації українського освітнього простору роблять за-
требуваними людиноцентричні ідеї вальдорфської педагогіки: «У зв'язку з цим суттєво актуалізується, не тільки з огляду й інтересів окремої людини, а й суспільства в цілому, завдання – максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. На наш погляд, цей принцип має бути визначальним при проведенні будь-яких змін у освіті. Бо саме він дозволить досягти найви-

щої якості освіти й, що надзвичайно важливо, не всупереч природі кожної дитини, а завдяки її пізнанню й розвитку» (В. Кремень).

Вальдорфська педагогіка вбачає в кожній дитині вільну недоторкану індивідуальність, яка починає жити ще до народження і приносить з минулого свою індивідуальну долю, що в свою чергу визначається імпульсами з майбутнього, які поступово набувають вигляду мотивів життя, цінностей, ідеалів. У кожній дитині, немов у зернятку, закладено усі її майбутні здібності, і завдання педагога – дати можливість розвинути їх, впливаючи на почуття, волю, розум. *Людина вільна тією мірою, якою їй вдається жити і здійснювати вчинки згідно з власними схильностями та призначеннями.* Вільний природний розвиток дитини – вихідна точка виховання та навчання у вальдорфській педагогіці, вимагає відмовитися від думки подавати дітям знання, керуючись принципом: чим раніше й більше, тим краще. Перед вальдорфськими педагогами стоїть задача створення сприятливого розвивального середовища для повноцінного розгортання власної сутності та самореалізації кожного учасника освітнього процесу й набуття ним якостей відповідального члена суспільства, насамперед, через власний життєвий досвід. *У центрі виховного процесу – дитина, орієнтована на світ, чутлива до нового, здатна в майбутньому здійснювати усвідомлений вибір і брати на себе відповідальність за нього.* Досягнення цієї мети стане можливим за умови, що питання розвитку буде не формальною другорядною метою, а основою педагогічного процесу.

Провідні ідеї вальдорфської педагогіки в дошкільному навчальному закладі.

· *Гуманістична спрямованість освітнього процесу* – ціннісне ставлення до дитини; шанобливого гідного ціннісного ставлення заслуговує кожна дитина, незалежно від її можливостей, матеріального статку батьків, успішності тощо. Дитина визнається найвищою цінністю з правом на вільний вияв та розвиток своїх здібностей, утвердження прав як найвищого критерію оцінки суспільних відносин. Педагог прислухається до почуттів та потреб дитини, уникає способів мотивації діяльності, що звертаються до егоїзму, марнославства, страху, хворобливої самолюбності та докладає всіх зусиль, щоб в умовах дошкільного закладу дитина відчувала себе комфортно й радісно.

· *Дотримання у вихованні принципу дитиноцентризму* – вибір змісту, методів, форм розвитку і навчання з орієнтацією на конкретну дитину, її актуальний та потенційний розвиток, нахили, інтереси та перспективи розвитку. Головним орієнтиром у роботі вихователя є особистість кожної дитини, для якої створюється окрема «виховна програма», відповідно до емоційно-вольової сфери, конкретного рівня розвитку інтелекту, типу нервової системи, інтересів, потреб.

· *Цілісне охоплення всієї природи дитини* — побудова освітнього процесу на основі досягнень психологічної та педагогічної науки про цілісність, єдність і взаємозалежність психічної, духовної та фізичної сутності, поступального розвитку, який розглядається як реалізація глибинних життєвих сил у таких проявах, як вікові особливості, тип провідної діяльності, вікові кризи, психологічні новоутворення та ін. Цілісно, як індивідуальність, дитина зможе розвиватися тільки тоді, коли спостерігатимуться прогресивні зміни в кожній складовій розвитку. При цьому «саморозвиток» має свою внутрішню логіку, детермінанти, фізіологічне обґрунтування. Принципово важливою є теза щодо спонтанності розвитку та нерозривного зв'язку процесів еволюції із особливостями соціального середовища, в якому зростає дитина. Перші сім років несуть у собі значні психологічні, духовні та фізичні трансформації; увага батьків і вихователів при цьому має бути сконцентрована на розвитку сенсомоторних здібностей та уяви дитини, яка є основи творчості.

· *Задіявання головного природного механізму розвитку дитини – наслідування.* Дитина у свої перші сім років життя шляхом вільного наслідування може засвоїти все, що їй необхідно для первинної орієнтації в навколишньому середовищі. У її природі вже закладено потребу в безумовній довірі дорослому, наслідуванні його прикладу. Наслідувальна діяльність не вичерпується копіюванням дій і вчинків, у ній відображуються думки та почуття дорослих, радісна співучасть у діях з ними. *Жодні спеціально організовані зовнішні заходи не є настільки сильними вихователями, як сама особистість дорослого.* Поряд зі значимою людиною, до якої має довіру, дитина відчуває себе впевнено та захищено, що позитивно впливає на стан її здоров'я, ставлення до світу та інших людей. Дитину формує все, що її оточує: предмети, думки, почуття, вчинки дорослих та дітей. Найменше впливають на дитину-дошкільника моралізаторські повчальні слова. Вальдорфська педагогіка заперечує тезу про необхідність ранньої інтелектуалізації дитини, зокрема, щодо початку форм шкільного інтенсивного навчання вже на п'ятому-шостому році життя. *Інтелектуальні здібності тільки тоді можуть розкритися здоровим шляхом, коли вони зростають не за рахунок творчих сил, соціальної компетентності, фізичних якостей, а йдуть з ними пліч-о-пліч.*

· Для виховання в дошкільному віці істотними ознаками є *вільна, спонтанна, мінімально регламентована гра, рухливий і реальний чуттєвий предметно-практичний досвід, безпосередньо пов'язаний із власним тілом, щоб мати можливість зрозуміти світ, дитина спочатку має навчитися володіти тілом.* Наприклад: обмацувати та хапати руками, щоб згодом «схоплювати» його розумом. Навчання в цьому віці носить непрямий, неявний (імпліцитний) характер, для успішного протікання якого вирішальними є не розумові операції та рефлексія, а безпосередня діяльність (ігри, живо-

пис фарбами, малювання восковими крейдами, ліплення з воску, драматичне мистецтво, розповідання казок, віршів, історій) і різнопланове сприймання. Потрібно дотримуватися принципу ампліфікації – розвивати саме ту діяльність, яку дитина може освоїти на цьому етапі розвитку без внутрішнього спротиву організму.

· *Особлива увага приділяється розвитку рухів, зокрема, евритмії* – мистецтву руху, що ґрунтується на художньому слові, музиці, граційних природовідповідних рухах; розвиткові дрібної моторики рук через заняття різноманітними видами рукоділля, пальчиковими іграми, ліпленням з воску, роботою з тістом тощо. Це сприяє загальному розвитку дитини й опосередковано впливає на розвиток мислення. У групі дітьми виконуються вся необхідна хатня робота: прибирання приміщення, прання, прасування білизни та одягу ляльок, пошиття ляльок та інших іграшок, приготування простої їжі (салати, бутерброди), випічка печива та пирогів, сервірування столу, миття посуду, догляд за кімнатними рослинами (полив, миття, пересадка, розмноження), робота в саду, на городі, у квітниках; прикрашання кімнати до свят тощо. Усі продукти художньої та ремісницької роботи, які виконуються вихователем разом з дітьми, використовуються в оздобленні групи, в якості подарунків мамам, татам, бабусям, друзям тощо.

Вихователь постійно опікується ритмічною побудовою дня, тижня, року. Вільні ігри з ініціативи дітей та заняття з усією групою у вальдорфському дитячому садку постійно чергуються. Важливо виробити сприятливий для дитини ритм життя та діяльності, який передбачав би гармонійне чергування організованих і самостійних занять. Методики роботи, денний і тижневий розклад враховують зміну пір року та підпорядковуються ритму, що пов'язаний з періодами навантаження та спокою, зміною активності й уваги дитини. Поступово дитина засвоює той ритм, який вона проживає в піклуванні від дорослих. Якщо таке відчуття стабільності живе постійно, то покращується не тільки пам'ять і просторова орієнтація, але й переживання зв'язку зі світом. У всіх вальдорфських дитячих садках існує приблизно однаковий ритм дня, відповідно до якого індивідуальна діяльність дітей (гра, малювання, праця) чергується з хвилинами, коли всі діти збираються на спільні заняття разом і відчувають себе єдиною групою. Межуються моменти отримання певних імпульсів від вихователя, який щось показує, організовує, розповідає, з ситуаціями, де є можливість для вільного виявлення сформованих імпульсів у малюванні, грі, ліпленні, рухах. Ритм дня можна образно порівняти з живою зміною фаз «вдиху» і «видиху».

Уся організація роботи дошкільного закладу заснована на ритмах: ритмічне поєднання різних видів діяльності протягом дня; ритмічне поєд-

нання різноманітних занять протягом тижня, їх внутрішня узгодженість з порами року, погодою, емоційною обстановкою й педагогічною ситуацією на конкретний момент у групі.

Астрономічні ритми дня, тижня, року переживаються через чергування певних видів мистецтва, рукоділля, зміну кольорів та композицій інтер'єру, видів гри, змісту музичних занять тощо. Усі заняття з дітьми підпорядковані ідеї певного періоду року, який триває приблизно три-чотири тижні. Ці періоди називають «епохами» та приурочують їх до основних подій або свят певної пори року. Відповідно до тієї чи іншої «епохи» підбирається матеріал для казок, пісень, хороводів, ігор, побутова та рукодільна діяльність, наприклад, восени роблять намисто з горобини, а до Різдва – свічки чи іграшки для прикрашання ялинки тощо. *Якщо педагоги й батьки не будуть турбуватися про вироблення навколо дитини правильних здорових ритмів життя, то ця, стихійно встановлена, ритмічна система може стати причиною тривоги та невпевненості й завадити становленню основ здорового душевного, фізичного життя, зашкодити появі здорових звичок.*

· *В організації пізнавальної діяльності дитини акцент робиться на її почуттєвих переживаннях; передбачається поєднання пізнавального та емоційно-вольового способів опрацювання матеріалу. Шлях до оволодіння поняттями йде через почуттєві переживання дітей (здивування, інтерес, радість, сподівання, наміри, бажання, надії), які пробуджує сам педагог за допомогою різних засобів. У дитини до семи років розуміння, почуття і вміння взаємодіють у інший спосіб, аніж у дорослих, а саме від співпереживання вчинку, дії (у чому безпосередньо бере участь воля) через відтворення вчинку чи способів дій у грі (де дитина природно пов'язує себе з вчинком) до більш-менш чіткого розуміння і формування елементарних уявлень і понять та готовності здійснити вчинок, дію.*

· *Принцип поєднання соціального (колективного) та індивідуального – формування самостійної самодостатньої особистості, яка разом з тим, вміє відчувати й поважати потреби оточення, позитивно впливати на розвиток та реалізацію інших людей. У групі дошкільного закладу важливо враховувати інтереси кожної дитини, постійно підтримувати атмосферу довіри, спираючись на існуючі домовленості і правила. Необхідною передумовою для втілення цього принципу є розуміння важливості співпраці педагогів, батьків та оточення.*

· *Дошкільний заклад, що працює за вальдорфською педагогікою, існує на засадах самоуправління, у ньому відсутня вертикальна структура влади й підпорядкування, усі важливі організаційні питання і проблеми вирішує колегія педагогів. У всіх справах дошкільного закладу постійно беруть участь батьки, чия зацікавленість у розвитку дошкільного закладу не*

менш значуща, ніж працівників. Найважливіші питання життя закладу обговорюються та вирішуються на спільних засіданнях педагогів та батьків.

У заклад приймаються діти віком від 3,5–4 років (до цього часу діти виховуються вдома, бо найголовнішою потребою цього віку є потреба в родинній атмосфері та опікуванні батьків). Групи дошкільного закладу є різновіковими, що сприяє розвитку вмінь формувати міжособистісні взаємини, а саме, у старших – чуйності та душевного тепла до молодших, у молодших – поваги до старших, їхніх умінь та здібностей. Для реалізації індивідуального підходу до розвитку кожної дитини важливим є наповнення груп, яке у вальдорфському дошкільному закладі не повинно перевищувати 15–20 осіб. До навчального закладу приймаються всі бажаючі, але лише за умови готовності батьків дітей активно співпрацювати з педагогами в питаннях виховання з тим, щоб родинні умови виховання не суперечили принципам дошкільного закладу. Рекомендовано культивувати в родині спільне переживання епохи кола року, що збагатять та скріплять родинні стосунки.

СПЕЦИФІКА, ЦІЛІ, ЗАДАЧІ, ЗМІСТ, СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Специфіка програми

Метою розробки альтернативної Програми є відповідь на запити працівників дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою (у тексті програми умовно будемо їх називати «вальдорфські дошкільні навчальні заклади») щодо організації цілісного та упорядкованого педагогічного супроводу процесів створення сприятливого розвивального середовища, яке б задовольнило потреби дитини в емоційно наповненому, відповідно до вікових і індивідуальних особливостей, оточенні, сприяло різнобічному гармонійному розвитку і спрямовувалося на вільне й творче самовизначення індивідуальності. Програма має символічну назву «Стежина», що уособлює в собі такі характеристики вальдорфської педагогіки: природодоцільність, спонтанність, цілісність, поступальність, плинність, рухливість, безкінечність.

Дитинство визначається авторами вальдорфської педагогіки як період безпосереднього чуттєвого пізнання світу, коли враження від зустрічі з середовищем впливають на душевне, духовне й тілесне здоров'я дитини. Створення сприятливих умов для розвитку особистості здійснюється у вальдорфській педагогіці на основі врахування природних схильностей дитини до оволодіння певними формами сприймання, мислення, уяви та діяльності відповідно сенситивних періодів. *Укладачі Програми не прагнуть однозначно декларувати вимоги, освітні та розвивальні завдання щодо розвитку певних умінь та навичок дитини, а пропонують різними способами культивувати прояви власної активності дитини, що в кінцевому*

результаті має призвести до якнайповнішого розвитку усіх сторін особистості.

Програма є альтернативно-комплексною, зорієнтованою на підтримку розвитку дитини, завдяки її залученню до власної активної діяльності в сприятливому розвивальному середовищі, що характеризується соціальною збалансованістю (різновікові групи), застосуванням педагогічних підходів, що стимулюють чуттєве та почуттєве пізнання, наслідування; використанням різноманітного предметно-ігрового середовища; упорядкованістю й доцільністю різних видів діяльності. Особлива роль відводиться особистості вихователя, як організатору збалансованого розвивального середовища та носію суспільно значимих форм поведінки. Така визначальна зустріч справжньої сутності вихователя зі сутнісним боком дитини розглядається як фундаментальна основа розвитку кожної дитини.

Програма розроблена з дотриманням засадничих принципів та відповідно до положень Базового компонента дошкільної освіти й передбачає реалізацію у своєму змісті освітніх ліній: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини». Зміст охоплює педагогічну роботу з дітьми від 3,5–4-х років до 6 (7) років та передбачає поступове його ускладнення.

У Програмі відображено принцип пріоритету індивідуального підходу до виховання та розвитку дитини. Уважається, що для кожної дитини існують свої темпи та динаміка розвитку, які потребують пошуку індивідуальної стратегії виховання особистості. У Програмі відсутні однозначно регламентовані норми для рівня знань та вмінь дитини певного віку. Щоб кожна дитина отримала можливість якнайповніше реалізувати свій потенціал, створюються спеціальні умови її життєдіяльності, зокрема, різновікова група забезпечує широкий спектр для взаємонавчання та взаємозбагачення дітей різного віку та здібностей: старші демонструють зразки та допомагають молодшим навчатися, грати, спілкуватися, обслуговувати себе, а молодші мають природну повагу до більш старших, через що ті, у свою чергу, відчують себе дорослими, відповідальними, впевненими у своїй спроможності. Спеціально організоване предметно-ігрове середовище надає широкі можливості для прояву ініціативи та реалізації індивідуальних потреб дитини: вона завжди може знайти для себе ту активність, якої потребує в певний момент. Можливість спостерігати за діяльністю дорослих та черпати з неї ідеї для знаходження власних шляхів самореалізації, культивування вільної гри як провідної діяльності дошкільників, в якій формується їхня особистість, воля та здатність до ор-

ганізованої цілеспрямованої діяльності – все це покликане допомогти кожній дитині розкрити багатий внутрішній потенціал.

Педагоги разом з лікарями та іншими спеціалістами постійно спостерігають за дітьми та систематично збираються на раду для обговорення особливостей розвитку кожної окремої дитини (при цьому можуть бути присутніми та активними учасниками батьки вихованця). На таких засіданнях аналізується стан здоров'я дитини, як вона почувається в даний момент, до чого виявляє особливі схильності, як вибудовує взаємини з педагогами та дітьми, які є проблеми і, нарешті, головне питання – якої допомоги вона потребує? Така практика є надзвичайно важливою не лише для дитини, що стала об'єктом розгляду, а в подальшому зможе отримати належну педагогічну підтримку розвитку, але й для педагогів, що на таких змістовно-пошукових неформалізованих зустрічах навчаються разом та один від одного й поступово збагачуються психологічними знаннями.

Програма не пропонує проведення спеціальних фронтально організованих занять з фізичного розвитку дітей та мінімізує їх щодо інших видів дитячої діяльності. Задоволення природної потреби дитини у фізичній активності відбувається за рахунок спеціальної організації життєвого простору вихованців. Для цього використовуються як природні об'єкти (розлогі дерева, пеньки, корчі, стовбури дерев, пагорби, впадини), так і спеціальне спортивне знаряддя (різноманітні гойдалки, дерев'яні колоди, канати, драбини), на якому діти з власної ініціативи тренують фізичну силу, спритність, відчуття рівноваги тощо. Для організації рухової діяльності та ігор використовуються скакалки, мотузки, м'ячі, ходулі, обручі, велосипеди, лижі та інший інвентар. У щоденних рухливих іграх та музично-ритмічних вправах, хороводах діти вдаються до рухів з фізичним навантаженням на різні групи м'язів (ходять і бігають у різному темпі, підстрибують, присідають, тягнуться догори, нахиляються, балансують тощо). Фізичні вправи органічно включаються в ігри та способи задоволення різноманітних потреб дитини.

Розвиток творчих здібностей дитини забезпечується всією організацією життя в дитячому садку: це й обмеження прямого втручання вихователя у гру дітей, і відсутність намагань детально розтлумачувати (інтерпретувати) казки, оповідання, і використання ігрового матеріалу, який залишає простір для фантазії дитини (мінімум готових форм та іграшок при великій кількості матеріалу для їх створення: шишки, горіхи, жолуді, мушлі, камінці, кора дерева, корінці, клаптики тканини, стрічки, мотузки й т.п.).

Діти розвивають свою діяльність за допомогою тих речей, що їх оточують, – навколишній світ «кличе» до дій та рухів. У групі та на майданчику має бути достатня кількість побутових предметів, речей, іграшок, природних матеріалів, що стимулюють фантазію та ініціативу дітей, допома-

гають їм обрати відповідно власним інтересам діяльність. У приміщенні, згідно з цим принципом, має бути все необхідне для організації вільної гри дітей, спільної діяльності дітей та вихователів, а також для повсякденної побутової праці. При цьому більша частина меблів та предметів побуту багатофункціональні й використовуються дітьми у вільній грі для будівництва, прикрашання, створення образів крамниці, кухні тощо.

Програмою передбачено реалізацію органічного зв'язку процесу виховання з національними історичними, соціокультурними особливостями та традиціями українського народу, його мистецтва, звичаїв, фольклору. Передбачається збагачення сюжетів дитячих ігор елементами етнографії, предметами національної атрибутики (глиняні, дерев'яні, шкіряні, повстяні, воскові, кістяні іграшки).

Головний критерій відбору програмного матеріалу – виховна цінність, високий художній рівень творів мистецтва, можливість повноцінного розвитку здібностей дитини на кожному етапі дошкільного дитинства.

Розвивальні та виховні завдання Програми:

- підтримка та збереження міцної основи здоров'я дитини, завдяки опікуванню про тілесну основу (здорове харчування, сприятлива психологічна атмосфера, достатній руховий режим, повноцінне чуттєве та почуттєве оточення);
- забезпечення умов для емоційно насиченого, радісного, змістовного щоденного буття дитини; створення в оточенні дитини життєвого простору, що підштовхує до імпульсів здобуття багатого досвіду;
- створення умов для побудови цілісної картини світу та розвитку елементарного світогляду завдяки безпосередній участі дитини в предметно-практичній та ігровій діяльності, поєднанню емоційно-вольового та когнітивного компонентів на ґрунті наслідування прикладів і зразків, що подаються у поведінці, діях педагогами та батьками;
- підтримка дитини в її прагненні до самостійності, апробації власних сил у різноманітних видах діяльності, спробах виявити ініціативу, творчість, власне бачення;
- залучення дитини до співучасті в розгортанні життєвих реалістичних ситуацій у групі та способах їх вирішення, стимулюючи прояви відповідальності, толерантності, самостійності; виховання активного ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу: людей (молодших і дорослих), природи і мистецтва, гри і праці;
- створення можливостей для прояву відкритості та взаєморозуміння між різними віковими групами (між дітьми, між дитиною та дорослим); розвиток соціальних здібностей: поваги до інших людей, здатності до емпатії та свідомого ставлення до життєвих обставин, моральної компетен-

тності, радості ініціативи й готовності брати на себе зобов'язання, неупередженого інтересу до людей з іншою культурною основою, особливостями психофізичного розвитку;

- налаштування дітей на активне, творче та конструктивне мислення, життєву стійкість, готовність прийняти виклики; формування впевненості в собі, вольових і творчих можливостях, вміння та бажання бачити прекрасне в собі та навколишньому;

- підтримка та супровід процесу залучення дитини до численних форм побутової, мистецької та ігрової діяльності через створення стимулюючого оточуючого середовища та демонстрацію власного позитивного прикладу;

- створення умов для поступового залучення дитини до пізнання світових культурних надбань, морально-етичних норм суспільства; підтримка інтересу до самобутньої культури свого народу, українських народних традицій, прилучення до її духовних джерел;

- забезпечення умов для повноцінного своєчасного й різнобічного розвитку особистості дитини, вільного прояву та вдосконалення її здібностей; розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини з врахуванням культурного розмаїття та підпорядкування її загальнолюдським етичним принципам;

- реалізація в різних формах інтеграції індивідуального, родинного і суспільного виховання у сфері формування культури та розвитку дитини.

Структура програми

У основі побудови Програми – діяльнісний принцип, що відображений у назвах розділів та підрозділів, специфіці подання матеріалу та в обґрунтуванні підходів до організації дитячої життєдіяльності (здоров'я та фізична культура, художньо-творча діяльність, практично-пізнавальна діяльність тощо). Такий підхід обумовлений з одного боку специфікою та цінностями вальдорфської педагогіки, з іншого – сучасними підходами щодо організації дошкільної освіти в Україні, намаганням відобразити освітні цілі, що задекларовані в державних документах.

У змісті кожного блоку подається характеристика діяльності з погляду вальдорфської педагогіки; розкриваються можливості дітей щодо оволодіння діяльністю та подаються орієнтовні програмові підходи щодо педагогічної підтримки дитини. Програма налаштовує педагога на *створення умов, підтримку, заохочення, налаштування, активізацію ресурсів, ініціювання, опікування, допомогу, моделювання ситуацій, стимулювання* та пропонує максимально враховувати інтереси й потреби дитини як ті, що характерні віковим особливостям, так і індивідуальні, що відповідають інтересам окремої дитини.

Подається орієнтовний перелік свят, народних ігор, хороводів, дитячих художніх творів, літературних та музичних творів. Звертаємо увагу, що наданий перелік не є обов'язковим, і кожний педагог вальдорфського дошкільного закладу в праві розширити чи скороти зазначений список.

Сподіваємося, що запропонована програма стане у нагоді не лише педагогам та батькам – гарячим прихильникам цінностей вальдорфської педагогіки, а й всім, хто шукає інноваційні підходи та прагне збагатити особистісно орієнтовану модель новими підходами, спрямованими на дитину та її розвиток.

Обов'язковою вимогою до всіх програм вальдорфських навчальних закладів є їхній постійний розвиток та вдосконалення. Віримо, що дана Програма стане тим базисом, на якому згодом буде створена наступна програма, яка буде ґрунтуватися на нових наукових дослідженнях і зможе відповісти на ті виклики, які будуть резонансними на той час у суспільстві.

*Алла Гончаренко
Наталія Дятленко*

Навчальне видання

Стежина

**комплексна альтернативна освітня програма
для дошкільних навчальних закладів,
що працюють за вальдорфською педагогікою**

Автори-упорядники **А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко**

Відповідальний редактор **О. І. Мезенцева**
Літературні редактори **О. Мезенцева, Л. Музиченко**
Фотографії **Н. Висоцька**
*Художнє оформлення
та оригінал-макет* **Н. Єщенко, Д. Косенко**

У виданні використані матеріали з архівів вальдорфських ініціатив України

Підписано до друку 13.10.2014 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Ум.-друк арк. 12,67. Наклад 1000 прим. Зам. № 1310/14

Видавець: ТОВ "НВП "Інтерсервіс",

Київ, вул. Бориспільська, 9,

Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л.В.

м. Київ, вул. Бориспільська, 9.

Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.